

центральному рівні, а й на місцях, що проявляється у самостійному керуванні громадами культурними бюджетами, як це стало можливим після децентралізаційної реформи 2014 року. Водночас слід забезпечити диверсифікацію джерел фінансування, залучаючи не лише державні кошти, а й ресурси донорів та меценатів – прикладом такого підходу є УКФ, який активно працює з міжнародними грантами для підтримки проєктів. Не менш важливою є партисипативна складова: громада має брати участь у житті закладів культури, зокрема через механізми громадських рад при них або участь у програмуванні локальних культурних просторів. І нарешті, трансформація виявляється у ціннісному зсуві, коли культура сприймається не лише як «витратна стаття», а як стратегічна інвестиція в людський капітал, інтегрована в економічний розвиток громад. Усі ці орієнтири дозволяють враховувати ризики імітаційних змін і об'єктивно оцінювати прогрес, створюючи підґрунтя для подальшого розвитку відкритої культурної екосистеми.

Список використаних джерел

1. Денисюк Ж. З. Українська культурна ідентичність як основа національної стійкості та культурної політики. *Культурологічний альманах*. 2025. Вип. 1 (13). С. 309–315.
2. Про культуру: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>
3. Реконструкція павільйону 13. *Архітектурне бюро FORMA*. URL: https://www.archdaily.com/1032197/pavilion-13-renovation-forma-architectural-office?utm_source=chatgpt.com

ШЕЛЮХ Ольга Миронівна,
професор кафедри гуманітарних наук
Національної академії сухопутних
військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного, кандидат філологічних
наук, доцент

РОЛЬ СЛОВА У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНО СВІДОМОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ОФІЦЕРА

Перед українською військовою освітою стоїть проблема формування національної самосвідомості майбутнього офіцера. І вона є вирішальним чинником впливу держави на цей процес. І відповідно до норм Закону «Про вищу освіту» навчальні заклади, отримавши автономію, повинні впроваджувати й підтримувати політику ідентичності в освітянській галузі, а

міністерства, що відповідають за освітню діяльність й уособлюють державу, повинні їм сприяти. Передаючи права на самоврядування навчальним закладам, держава повинна вимагати від них не лише підготовки професіоналів, а й патріотів. У законі читаємо, що у процесі навчальної діяльності потрібно забезпечити виховання гармонійно розвинутої людини, а завданням вишу є «формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності...» й «збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства» [1].

У 2015 році Президент України підписав Указ «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки» [3]. Оскільки стратегія має на меті найперше патріотичне виховання громадянина зі стійкою національною ідентичністю, то її положення є актуальними не лише для сфери виховання й навчання а й для всіх державних органів, інституцій громадянського суспільства. Гармонійний розвиток студента як особистості та формування його національної самосвідомості становить головну мету концепції сучасної освіти. Тому перед викладачами сучасної вищої школи, а військової й поготив, стоїть важливе завдання – не тільки дати ґрунтовні знання, а й виховати покоління патріотів своєї держави, спадкоємців і продовжувачів національно-патріотичних традицій.

Студент/курсант і викладач – дві сторони педагогічної взаємодії. І надзвичайно важливо знати, що обидві сторони однаково розуміють поняття «національна ідентичність, свідомість». Звісно, для курсантів і студентів у наш глобалізаційний час найбільш доступним і бажаним джерелом інформації є Інтернет. Тому «Вікіпедія» – джерело, до якого зазвичай звертаються найперше, термін «національна ідентичність» подає, так: «Національна ідентичність – це самовизначення особи в національному контексті. Усвідомлення власної причетності до певної нації та її системи цінностей: мови, релігії, етичних норм, культурної спадщини тощо» [2].

Якщо звернути увагу на поняття «самовизначення», то треба усвідомлювати, що, на відміну від етнічної ідентичності, коли людина не має вибору нації, бо це вже сформований для неї факт, і вона абсолютно свідомо, з власної волі, ідентифікує себе з тією чи іншою нацією. Безумовно, часто ці два параметри – «етнічна ідентичність» і «національна ідентичність» – збігаються. Від чого це залежить? Очевидно, від національної свідомості, що є «сукупністю соціальних, економічних, політичних, моральних, етичних, філософських, релігійних поглядів, норм поведінки, звичаїв і традицій, ціннісних орієнтацій та ідеалів, в яких виявляються особливості життєдіяльності націй та етносів» [2].

Отже, загалом у військовій вищій школі маємо справу зі сформованими особистостями, на світогляд яких уплинула сім'я, школа, оточення, засоби масової інформації, але водночас є й чимало засобів впливу, що їх молода

людина сприймає, навчаючись у стінах вищого військового навчального закладу, зокрема. У процесі спілкування на рівні курсант–викладач, здобуваючи щоденний досвід пізнання нового, відбувається інтенсивне збагачення, розширення світоглядних меж курсанта. І часто в цих межах виникає певна розбіжність між комплексом знань «старих» і «нових». Причини зрозумілі. Оскільки у військових вишах навчаються курсанти з різних регіонів України, з інформаційним простором, у якому ведеться справжнє протиставлення націєтворчих та імперських ідей. Це й певною мірою негативно впливає на молоду людину, яка вступила на навчання, змінила середовище, а відтак і питання щодо національної ідентичності та національної свідомості часто трактувалися як другорядні або й зовсім не розглядалися. Тому й виникає ця розбіжність, або так звані когнітивний дисонанс. Це стає своєрідним бар'єром у взаємодії, проте лише на спочатку спілкування.

Цьогоріч ми вирішили провести опитування першокурсників, майбутніх фахівців морально-психологічного забезпечення сухопутних військ. Своїм 110 респондентам запропонували пояснити, як вони розуміють поняття національна ідентичність, національна свідомість. Результати показали, що майбутні захисники держави так чи інакше розуміють основоположні поняття, такі важливі для національної свідомості. Приємно вразило, що у формуванні національної свідомості саме мові вони віддають першочерговість.

На думку уже згаданого мовознавця І. Ющука [4; с. 11–12], надзвичайно важливим чинником формування національної ідентичності особистості є мова. Тому сьогодні мусимо враховувати, що комунікативна функція мови не найголовніша, що мова, слово є потужною зброєю – інформаційна війна набула нечуваної сили і впливає негативно не лише на мирне населення. Отже, виняткову увагу у військових закладах вищої освіти, де навчаються курсанти з різних регіонів України (і багато з них схильні вважати, що «мовне питання» стало причиною ескалації не лише суспільно-політичного, а й військового конфлікту в Україні), потрібно приділяти мовному середовищу як потужному вектору у формуванні національної ідентичності. Зважаючи на те, що саме у військовому закладі вищої освіти формується національно-патріотичний дух, науковий інтелект нації, а відтак і сучасної військової еліти, найбільш успішними в науковому, професійному вимірі стають ті, у кого високий рівень мовної компетентності, хто через мову усвідомив свою самодостатність, своє призначення, місію.

Командир будь-якої військової ланки має вміти обрати й підтримати для досягнення професійної мети найбільш адекватний у конкретній ситуації стиль спілкування. Тобто бути не просто мовцем, а володіти належною мовною та мовленнєвою культурою. Ці компетенції здобувають майбутні офіцери під час навчання у своїй *alma-mater* – військовій академії. І, у першу чергу, на заняттях з навчальної дисципліни «Культура професійної комунікації та ораторська майстерність офіцера». Саме їй серед інших гуманітарних предметів належить пріоритетна роль. Адже вона, як жодна з-

поміж інших, сприяє засвоєнню та виявленню знань, а пізніше доведенню цих знань до підлеглих уже в практичній сфері. Одним із розділів навчальної дисципліни є «Ораторська майстерність офіцера». Відповідно курс охоплює своїм змістом усі вагомні аспекти загальної й прикладної риторики – науки про красномовство. Для формування й розвитку практичних навичок розроблено різні за рівнем складності практичні справи й завдання. Вони сприяють оволодінню методами риторичного аналізу текстів різних типів, використовуючи досвід відомих промовців. Це дає змогу тим, хто навчається виробити уважне і критичне ставлення до культури свого мовлення та сучасної суспільної національно зорієнтованої мовної практики.

Тому, у цьому контексті про роль і силу слова як одного із чинників формування національно свідомої особистості офіцера, захисника своєї держави, не має права забувати науково-педагогічний персонал військових закладів вищої освіти – інша й дуже важлива сторона педагогічної взаємодії. Саме вони є основою того мовного середовища, що формує «гуманітарну ауру» захисника державних і національних інтересів, захисника свого народу, з мовою, історією, релігією і культурою якого він себе ідентифікує.

Переконані, що комплекс гуманітарних дисциплін, визначений навчальним планом начального закладу, комплекс організаційно-виховних заходів і, найголовніше, морально-психологічне, духовне наповнення «гуманітарної аури», його мовне середовище допоможуть усуненню когнітивного дисонансу й сприятимуть потужній розбудові національної свідомості кожного учасника процесу педагогічної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про вищу освіту». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 201437-38, 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення 12. 02. 2026.)
2. Національна ідентичність. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D1%96%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C (дата звернення 10. 02. 2026)
3. Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки: Указ Президента України № 580/2015. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580/2015#n16>. (дата звернення 10. 02. 2026)
4. Ющук І. Рідна мова й інтелект. *Слово просвіти*. № 43. 2012. С. 11–12.

